

הדף היומי

מדרשית הדף היומי

הבית הרוחני שלך

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת ברכות - דף כז

עיונים על הדף

קבלת שבת ב'פג המנחה' ההלכות והנהגות הנדרשות

לגבי זמן סוף זמן תפילת מנחה ותחילת תפילת ערבית, נחלקו רבי יהודה ורבנן, אם סוף מנחה היא פג המנחה או הערב. והסיקו בגמ' היות ולא נפסקה הלכה כמאן, יכול לעשות כפי שרוצה. והביאו בגמ' מדברי האמוראים שקיבלו שבת מוקדם, ורב שבת התפלל של שבת בער"ש, ותוד"ה דרב, הכריחו שזה באופן שקיבל שבת, שאל"כ אמרו שלא יקדים וכו'.

במחזור הקודם של לימוד הדף היומי, בעת התקיימו שיעורי הלכה הנוגעים למעשה ע"פ הדף היומי, ב'מדרשית הדף היומי - פ"ת', סיכם ראש בית המדרש הרה"ג אהרן שוב שליט"א את שיעורו של מורנו הרה"ג משה רוט שליט"א רב ביהכ"נ חניכי ישיבת חברון - פ"ת. השיעור בענין תוספת שבת והזכרה למקבלי שבת לפי 'פג המנחה':

מתי הוא פג המנחה:

'פג המנחה' הוא שעה ורבע זמנית קודם הערב (רסא סק"ה). ונחלקו הפוסקים מתי הוא ה"ערב" שמחשבים ממנו את השעה ורבע. י"א מצאת הכוכבים, וי"א משקיעת החמה. ופשוט שהנהגים כר"ת, אם יחשבו את 'פג המנחה' מהשקיעה של ר"ת או מצאה"כ דידיה, נמצא שאינם יכולים להקדים את הדלקת הנר זמן רב קודם השקיעה (שעה ורבע היינו 75 דקות. ואם נחשבו מצאה"כ דר"ת נמצא שהוא 3 דקות קודם השקיעה. ואם נחשבו מהשקיעה דר"ת נמצא שהוא 16.5 דקות לפני השקיעה).

אמנם רוב העולם נוהג כדעת ה"גאוונים", ופג המנחה לדידהו הוא כשעה (אם מחשבו מצאה"כ) או כשעה ורבע (אם מחשבו מהשקיעה) קודם השקיעה. וכבר נהגו העולם לחשב את פג המנחה שעה ורבע קודם השקיעה, וכן הדיפסו בכל הלוחות המצויים.

מנהג הקדמת קבלת שבת:

■ מבואר בשו"ע (רס"ו) שמונהג זה להקדים את תפילת ערבית בערב שבת הוא מנהג קדום. ותמה המ"א (שם) על מנהג זה, שהרי בכל ימות החול אנו מקילים להתפלל מנחה עד השקיעה, ומקפידים שלא להתפלל ערבית קודם צאה"כ כדעת חכמים. והיאך זה אפשר להקל בערב שבת להקדים את תפילת ערבית קודם השקיעה שהוא כדעת ר' יהודה.

עייב המ"א ב' תשובות, חזא שמשום מצות תוספת שבת מקילין לסמוך על דעת ר' יהודה, ועוד, שתפילת ערבית תקנוה כנגד הקטרת אברים ופדרים שבמקדש, שזמנה בלילה. והיות שבבית שבת לא הקטירו במקדש לכן אין להקפיד אם מקדימים להתפלל קודם הלילה.

■ אמנם עי' בבה"ל (ריש ס' רע"א) שכתב, שאף שהמ"א יישב מנהג זה, מ"מ "לכתחילה יותר טוב להמנע מזה". אמנם במקום צורך גדול, כגון שיש לידים קטנים שאינם יכולים להשאיר ערים עד שעה מאוחרת, כגון בשבתות הקיץ, יקדים מקילין כדעת המ"א, ובדאי שיש להם על מה שיימוכו.

הפילה:

■ יש להקפיד להתפלל מנחה קודם פג המנחה, כדעתו של ר' יהודה. ואין להתפלל מנחה אחרי פג המנחה, וגם להתפלל ערבית קודם שקיעת החמה דהוו תרתיו דסתרי' עי' ס' רלג).

■ אין להקדים את הדלקת הנר קודם פג המנחה, היינו שעה ורבע זמנית לפני השקיעה.

■ המקדים להתפלל ערבית לא יצא ידי חובת קריאת שמע, וחובה עליו לשוב ולקרות קר"ש אחרי צאה"כ. ובימי העומר, עליו לזכור לספור העומר מיד אחרי צאה"כ.

קבלת שבת:

דעת הפמ"ג (מ"ז רס"ג) ש"גדול הבית" שקיבל ע"ע שבת, גורר אחריו את כל בני ביתו, והם אסורים במלאכה. ולפ"ז אם מקדים הבעל לקבל שבת, אשתו נגררת אחריו, ושוב אסור לה להזדיק נרות. וכן פסק בשו"ת שבט הלוי (ז"ל-ה). ואף שהמ"מ נחלק על הפמ"ג, וסובר שאין האשה נגררת אחרי קבלת שבת של הבעל, בודאי שלכתחילה אנו מצויים להחמיר בזה. ובפרט שהוא דבר שאפשר להקפיד עליו בקל. שחזק האשה שהיא צריכה להזדיק את הנר עד הזמן שמחתילים להתפלל בביהכ"ס קבלת שבת.

סעודת שבת:

■ דינא הוא שאסור לישב לסעוד סעודה משהגיע חצי שעה קודם התחלת זמן מצוה דאורייתא. ולפ"ז אין להתחיל את סעודת השבת בחצי שעה שקודם צאה"כ. אמנם בזה מסתבר שאפשר להקל לחשב את צאה"כ כחצי שעה אחרי השקיעה. ונמצא שאין לישב לסעוד הסעודה לאחר השקיעה, אלא עליו להמתין עד צאה"כ כדי לקרות קר"ש ולספור העומר (הומקל אין למחות בידו - ס' רס"ז שו"ע צ"א).

■ במקום הצורך מסתבר שיכול לסמוך על "שומר" שיזכורנו על זה. והיינו שבישק משכן (שלא הקדים להתפלל כמותו), שבחזרתו מביהכ"ס יזכורנו לקרות קר"ש וכו'.

■ כדאי להמשיך בסעודה לתוך הלילה, באופן שיאכל כזית פת לאחר צאה"כ, לחוש לדעת האחרונים, שהיות וחיווב סעודת השבת נלמד מג' פעמים שכתבי "היום", שלך צריך לאכולם דווקא ביום השבת ממש, ולא בתוספת השבת (רס"ו סק"ה).

■ סיים סעודתו, יש להסתפק האם יקרא קר"ש ואח"כ יברך ברהמ"ז ("ד'מדין" עדיף, כדעת השאג"א סכ"א וכו"מ בני רע"א ריש מוזה), או שיברך ברהמ"ז ("ד'מצינו" טפי עדיף, אם אכן הוא רגיל לאכול פת ר"פ ביום, עי' מ"ב ס' תפ"ד סק"א מהגר"א). ולכן טוב יעשה אם קודם סיימ סעודתו ונתחייב ברהמ"ז, יקרא קר"ש להוציא נפשו מפלוגתא.

סיכום הדף

נושא היום: זמן סיום שחרית. מנחה. ערבית. מוסף.

מבואר במשנה, זמן תפילת שחרית לרבי יהודה עד ארבע שעות, **הסתפקו** האם 'עד' כוונתו בלא שעה רביעית, **או** עד ועד בכלל השעה הרביעית. **א. יוסף הלוהיב זמן מנחה**, שאמר רבי יהודה עד פג המנחה, ואם 'עד' היינו עד בכלל, **נמצא** שמנחה זה עד הערב א"כ מה חלק על רבנן. **מוכרח** שעד ולא עד בכלל. **ב.** אם הסקנו שעד ולא עד בכלל, יעלה **זמן תפילת מוסף** שאמר רבי יהודה שזמנו עד שעה שביעית [1], הכוונה עד שנכנס לתחילת השביעית, **כלומר** 6:00. כבר נמצא שבביעית אין זה הזמן הראוי למוסף. **מעשה לדגמן שחלקו** רבי יהודה ורבנן לגבי אדם שעדיין לא התפלל מוסף והגיע זמן המנחה, **לרבנן**, מקדים מנחה מחמת שתדירה, **ולרבי יהודה**, יתפלל מוסף שזמנה עוברת. **והדבר צריך תלמוד** איך יתכן שיש זמן שצריך להתפלל ב' תפילות והרי 'עד' ולא עד בכלל, ומנחה לא הגיע זמנה שהיא 6:30. **וזמן מוסף** כבר עבר 6:01. **ג. מסקנת הגמ',** שעד ועד בכלל, וא"כ מצאנו מנחה ומוסף שחופפים בחצי שעה האחרונה. **ושרבי יהודה** אמר 'עד פג המנחה' אין הכוונה עד הערב, אלא בחצי הראשון של הפגל, שהגיע 10:45 הסתיים זמן המנחה. **וכן הביאו מהמשנה בעדיות** שהעיד רבי יהודה בן בבא ה' הלכות, **וההלכה** החממית שתמיד של שחר קרב בארבע שעות, וזה כרבי יהודה שקרב ברביעית עצמה היינו ועד בכלל. **רב כהנא** פסק כרבי יהודה היית ונשנה במסכת עדיות.

ההלכות שהעיד רבי יהודה בן בבא: א. בקידושי מיאון, כאשר יש נפק"מ ליבום מלמדים את הקטנה למאן (קטנה מתקדשת מהתורה רק באופן שאביה קודש אותה בפעם הראשונה. אם אין אב ואימה או אחיה קידשו אותה, או שהתגרשה מקידושי אביה ומקדשה אביה בפעם השנית, אלו קידושי דרבנן שיוצאת מהם כאשר היא עדיין בקטנותה. ברגע שממאנת בעלה. ואם מת אח בעלה, נמצא בעלה יבם ובאופן שנופלה לו ליבום אחותה של הקטנה, אסור לו לייבם אחותה שהרי ב' אחיות באיסור עריות, מלמדים את הקטנה למאן ונמצא שלא היה מקדשת אלו, ויכלה אחותה להתייבם ואין זה מקדש ב' אחיות). **ב. עד אחד נאמן לומר מת** בעלה של זו, ותנשא על פי עדות זו. ב' תרנגול שהרג את הנפש נסקל, כשור הנוסקל. **ג. יין** ששהה **ארבעים יום** כשר למזבח. **ה. תמיד** קרב בשעה רביעית.

לגבי ליקוט המן במדבר "והם השמש ונמס" ואמרו **בברייתא** בארבע שעות, **למסקנא**, **לרבנן** שאמרו שחרית עד הצות יתבאר, שיש שני בקרים שהרי פסוק נזכר "ויקלטו אתו בבקר בבקר". **ולרבי יהודה** שאמר עד שעה רביעית, **מית** ואמר בפסוק עוד בוקר לומר, להקדים לו שעה לתחילת רביעית. **ביאר רב אחא בר יעקב** "והם השמש ונמס" כלומר שעה שבשמש חם ובצל עדיין צונן, ו"כוחם היום" זמן שחם אף בצל זה שעה שישית.

כאמור חלקו רבנן ורבי יהודה **לגבי זמן מנחה**, **לרבנן** עד הערב, **ולרבי יהודה** עד פג המנחה. **שאל רב חסדא** את רב יצחק, האם אף במנחה פסקו כרבי יהודה כפי שהכריעו בשחרית, **רב יצחק** לא ענה. ואמר רב חסדא שאולי יש להוכיח ממה **שרב התפלל** תפילת ערבית של שבת מבעוד יום, **נמצא** שפסקו כרבי יהודה ומיד לאחר הפגל מתפלל ערבית [2]. **דוחה הגמ'**, הרי רב הונא ורבנן לא התפללו מוקדם נוכח שנפסקה הלכה כרבנן. **ומסקנת הגמ'**, היות ולא נפסקה ההלכה יכול לעשות בין כרבנן בין כרבי יהודה.

רב התפלל ערבית של ליל שבת מוקדם, **רב ירמיה** עמד מאחוריו בתפילה, סיים רב ולא פסע לאחוריו עד שסיים רב ירמיה. **למדנו**, **א.** אפשר להתפלל ערבית מוקדם. **ב.** מותר להתפלל מאחורי רבו, **ולמסקנא**, לרבי ירמיה היה מותר, היות והיה תלמיד חבר, שהרי אמר רב יהודה בשם רב שלתלמיד אחר למנוח מאחורי רבו [3]. **והראי** שהיה תלמיד חבר, ששאל את רב בלשון נוכח אם קיבל שבת ולא אמר לו 'האם הרב קיבל שבת' **ג.** אסור לעבור כנגד המתפלל. **כדברי ריב"ל** שאסר לעבור כנגד המתפלל, אמנם מחוץ לל' אמות רבי אמי ורבי אסי עברו.

מבואר בברייתא **אמר ר"א המתפלל** אחורי רבו, **והנותן שלום** או מחזיר שלום לרבו כמו שנותן שלום לשאר בני אדם, **פורש** מרבו לפתוח ושיבה לעצמו, **והאומר** בשם רבו דבר שרבו לא אמר, גורם לכשינה שתחלק מישראל.

המתפלל ערבית מוקדם, התבאר שרב פרח ממלאכה, **ורבי אבין** אמר שרבי התפלל מוקדם ואח"כ עוד נכנס למרחץ, **וביאר רבא** שלא ששה מלאכה אלא נכנס למרחץ להזיע, **ומה** זה קודם הנזירה שגזרו לא להזיע בבית המרחץ בשבת. **ומבארת הגמ'**, מה שאבי היתר לרב דימי לעשן סלים בגופרית לאחר שהתפלל ערבית של שבת מבעוד יום, היה מחמת שתינוק ביום המעונן ולא רצה לקבל שבת. **ואמנם** ציבור שהתפללו וטעו ביום המעונן אמר אבייין שפסק רבי כיון שהתפללו לא צריכים לחזור ולהתפלל.

אמר רב חיאי בר אבא, רב התפלל ערבית של ליל שבת מבעו", **ומסקנת הגמ'** שיכול אף לקדש על הכוס מבעו", [4]. **ורבי יאשיה** התפלל ערבית של מוצ"ש מבעו", **ומסקנת הגמ'** שיכול להבדיל על הכוס מבעו", [5].

העיד רבי זורא בשם רב אסי בשם ר"א בשם רבי חנינא בשם רב, שליד עמוד זה התפלל רבי ברי שמאל עדיף יוסי ערבית של שבת מבעו", **ועולא אמר** שהמעשה היה ליד הדקל עם רבי אלעזר ברי יוסי, והתפלל ערבית של מוצ"ש מבעו".

תפילת ערבית זמנה כל הלילה, ובלשון המנחה נזכר בלשון **אין לה קבע'** כשיטת רבי יהושע שאמר שהיא רשות. **אמר רב יהודה בשם שמואל**, **לר"ג** תפילת ערבית חובה, **וכן** פסק אביי. **ושיטת רבי יהושע** שערבית רשות, **וכן** פסק רבא.

הארות:

[1] תוד"ה תא, הכיחו ודנו שבמשנה לא נזכר שיטת רבי יהודה אלא רק בברייתא. [2] מה שאמרו שלא יקדים את פילת השבת, ביאר תוד"ה דרב, דווקא באופן שלא מקבל שבת, ואם מקבל שבת אין חשש. ואף המתפללים ערבית במוצ"ש מהפלג, היות וסוברים שזה זמן התפילה, אבל במלאכה בודאי שצריך להזהר. [3] לרש"י משום גאון, לתוד"ה ולא, משום שנראה ששתחזה לרב. [4] תוס' בפסחים צט. ב. שבער"פ לא מועיל לקדש מבעו", מצד 'בערב תאללו צמות' יקודשו הוא כוס ראשון מד' כוסות. עיי"ש. [5] עי' תוד"ה צלי, שבדאי היה צורך שאל"כ בודאי שיש תוספת שבת, ואף מלאכה אסור לעשות עד הלילה.